

Slavenhandel

Auteur: Yann Nuboer

De actiegroep Michiel de Rover probeert dezer dagen rond de première van de film Michiel de Ruyter de aandacht te trekken door de zeeheld Michiel de Ruyter te beschuldigen van op zijn minst betrokkenheid bij de slavenhandel. Maar dat beeld is onterecht, vindt dr. Ronald Prud'homme van Reine. De actievoerders kunnen niet worden betrap op een diepgaande belangstelling voor de Nederlandse zeegeschiedenis, blijkens de mededelingen die zij op diverse websites doen. Maar er is één historicus voor ze in de bres gesprongen: de Rotterdamse hoogleraar in de geschiedenis van het Caraïbisch gebied Alex van Stipriaan. Op zijn gegevens baseren de actievoerders zich doorgaans (zie onder meer: <http://www.stijnspreekt.nl/michiel-de-ruyter-hield-nederlandse-slavenhandel-stand/>). Van Stipriaans argumenten worden hieronder besproken.

Ruiter of rover?

Allereerst de naam van de actiegroep. Die is ontleend aan het in 2007 in Zeeland gelanceerde verhaal dat de achternaam De Ruyter afkomstig zou zijn van het werkwoord 'ruyten', dat plunderen betekent. In mijn artikel '[De Ruyter heette geen Trouwhand](#)' heb ik al vermeld dat dit woord vooral in de zestiende eeuw, voor de geboorte van Michiel, werd gebruikt. Michiel is echt naar de man op het paard genoemd. Niet voor niets was hij voor de aanneming van zijn achternaam al bekend vanwege zijn optreden als ruiter in het beleg van Bergen op Zoom, tijdens de strijd tegen de Spanjaarden in 1622. Toen hij beroemd werd verschenen er talloze gedichten waarin hij werd bezongen als Michiel de Ruyter die met zijn houten paard (schip) de vijand had verslagen. Op de naam 'plunderaar' zou Michiel zeker geen prijs hebben gesteld.

Betrokkenheid bij slavenhandel

Alex van Stipriaan noemt De Ruyter al in de jaren veertig al betrokken bij de slavernij in het Caraïbisch gebied, omdat hij in die jaren als kapitein van een koopvaardijship voor eigen rekening handel dreef met eilanden die volledig draaiden op slavenarbeid. Of en hoe bepaalde eilanden in de Caraïben nu volledig dreven op slavenarbeid: de discussie daarover laat ik over aan kenners van de geschiedenis van de WIC en de slavernij. Het lijkt me duidelijk dat het erg ver gaat kooplieden in dit gebied die het alleen om handel in goederen ging allen medeplichtig te verklaren aan de [slavenhandel](#). Welke Nederlandse kooplieden uit deze tijd zijn dan nog onschuldig? Zeker wanneer we bedenken dat slavernij ook in Azië volop voorkwam.

De Ruyter en de WIC

Over De Ruyter en de [WIC](#) West-Afrika stelt Van Stipriaan: 'Om de handel met de Afrikaanse handelaars in de kustgebieden zo goed mogelijk te kunnen drijven werden er handelsforten langs de hele West-Afrikaanse kust gebouwd en/of veroverd op een van de concurrenten. Zo waren er midden 17e eeuw naar schatting 20 Nederlandse forten gebouwd in het gebied tussen het huidige Senegal en Nigeria en was het WIC hoofdkwartier en centrum van diens slavenhandel gevestigd in het op de Portugezen veroverde fort Elmina in het

huidige Ghana. Meerdere keren werd op verzoek van de WIC, door de Staten Generaal een beroep gedaan op admiraal De Ruyter om bedreigde belangen te beschermen of te heroveren op de Europese concurrenten'. Van Stipriaan noemt vervolgens acties van De Ruyter op de West-Afrikaanse kust in 1655 en 1664-1665.

Bij de eerste actie in 1655 zou De Ruyter fort in Tacorary op de Engelsen hebben heroverd. Van Stipriaan vergist zich hier echter, want ook deze actie vond tijdens de expeditie van 1664-1665 plaats, de enige maal dat De Ruyter langs de West-Afrikaanse kust voer. Daarna somt hij de forten op die De Ruyter verder veroverde: 'In 1664 veroverde hij met succes het Engelse fort op eilandje Tasso (Sierra Leone), waar maar liefst 400-500 ivoren slagtanzen tot de buit behoorden en in de maanden daarna heroverde hij alle Nederlandse forten en veroverde ook het Engelse fort Cormantin (later omgedoopt tot Amsterdam). Alleen het nabij Elmina gelegen Cabo Corso weigerde hij aan te vallen, omdat het zo zwaar versterkt was dat hij de risico's te hoog achtte'. De Ruyter was er volgens een speciaal plan van raadpensionaris Johan de Witt vanuit de Middellandse Zee op uit gestuurd om een aantal door de Engelsen volledig onverwacht in vreedstijd veroverde forten van de Nederlandse WIC op de West-Afrikaanse kust te heroveren. De Ruyter voerde deze actie uit in dienst van de Nederlandse marine, in opdracht van de Staten-Generaal. Het was een uiterst gevaarlijke onderneming voor hem. Hij had onvoldoende kaartmateriaal van dit zeegebied en was er zelf niet bekend. Hij kreeg te maken met elkaar beoorlogende zwarte stammen, die niet terugschrokken voor extreem geweld, zoals het op grote schaal afhakken van hoofden. Opvallend is dat De Ruyter er als opperbevelhebber in slaagde plundering tegen te gaan en met zwarte inwoners tot overeenstemming te komen. Uit alles blijkt dat tijdens de acties dankzij het optreden van De Ruyter het gebruik van geweld zoveel mogelijk binnen de perken bleef. De forten op de West-Afrikaanse kust faciliteerden de slavenhandel van de WIC en de Engelsen. Maar kunnen we daarom zeggen dat De Ruyter invloed heeft gehad op de slavenhandel in dat gebied? Wanneer hij de forten niet had heroverd hadden de Engelsen hun slavenhandel in die regio, die veel omvangrijker was dan die van de Republiek, gewoon voortgezet.

De Caraïbische en mediterrane expedities

Na afloop van zijn onderneming in Afrika voer De Ruyter begin 1665 met zijn schepen over de Atlantische Oceaan naar de Caraïben en de oostkust van Noord-Amerika en Canada, om in opdracht van de Staten-Generaal de Engelsen aldaar zoveel mogelijk afbreuk te doen. Hij boekte daarbij enkele successen, maar het was een uiterst moeilijke onderneming nu zijn schepen al zo lang van huis waren. Zelfs in deze situatie ziet Van Stipriaan De Ruyter nog in nauw contact met de slavenhandel: 'Hij gaat voor reparaties naar de Franse slavenkolonie Martinique, verovert een aantal Engelse schepen en bevoorraadt de spil van de Nederlandse slavenhandel in de Cariben, Sint Eustatius'. Het werkt enigszins op de lachspieren. De Ruyter moet uit alle macht proberen zijn vloot op grote afstand van het vaderland zeewaardig te houden en laat zijn schepen daartoe repareren op niet-vijandelijk, Frans terrein. Van Stipriaan staat eeuwen later klaar met een geheven vingertje: hij komt terecht in een slavenkolonie! Wanneer De Ruyter na zijn lange overtocht eindelijk bij Sint-Eustatius weer Nederlands grondgebied bereikt wordt hij daar met grote vreugde begroet en kopen de eilandbewoners met blijdschap buskruit van de opperbevelhebber, om zich te kunnen verdedigen tegen een verwachte Engelse aanval. Opnieuw tegen de zin van Van Stipriaan: Sint-Eustatius is de spil

van de Nederlandse slavenhandel. Dat hier ook andere, directe belangen op het spel staan om de vijand te kunnen afweren speelt in zijn gedachtegang geen enkele rol.

En zo redeneert Van Stipriaan door tot het einde van de carrière van De Ruyter. Als de vlootvoogd door de Staten-Generaal in 1674 wordt opgedragen de Fransen afbreuk te doen in het Caraïbisch gebied en daar Martinique te veroveren, spreekt Van Stipriaan alleen van een aanval op een belangrijke slavenkolonie. Het toppunt is wel dat Van Stipriaan zelfs de laatste expeditie van De Ruyter op zeer geforceerde wijze in het kader van de slavenhandel probeert te zien. De Ruyter vertrok in 1675 in opdracht van de Staten-Generaal naar de Middellandse Zee om bondgenoot Spanje daar te steunen tegen Frankrijk, dat een opstand op het destijds Spaanse Sicilië ondersteunde. Met zijn te zwakke eskader leverde De Ruyter tweemaal slag tegen de sterke Franse vloot en raakte dodelijk gewond in het tweede treffen. Iedereen beoordeelt deze expeditie als een dapper optreden van de oude vlootvoogd. Van Stipriaan tovert een konijn uit de hoge hoed: De Ruyter heeft door zijn optreden een nieuwe overeenkomst tussen Spanje en de WIC over de slavenhandel mogelijk gemaakt.

Jan Kompagnie

Ten slotte wil Van Stipriaan ook afrekenen met het oude verhaal over de vriendschap van De Ruyter in zijn jeugd met een zwarte jongen: 'Het verhaal gaat dat op ook heroverde eiland Goeree (Senegal) De Ruyter een oude Afrikaanse jeugdvriend uit Vlissingen tegenkwam, die als jongetje daarnaar toe was verscheept en bij hem op school had gezeten. Ze zouden elkaar 46 jaar niet hebben gezien en samen vol vreugde jeugdherinneringen hebben opgehaald. Deze man, die in Vlissingen de naam Jan Kompagnie had gekregen, was inmiddels onderkoning van Goeree. Het is een mooi en in de loop der tijd vele malen opnieuw verteld en geromantiseerd en aangedikt verhaal. Maar of het waar is kan worden betwijfeld. [...] De Ruyter zelf heeft er namelijk in zijn journaal over deze tocht met geen woord over gerept evenmin als diens zoon Engel en anderen die bij de tocht aanwezig waren en journaals bijhielden. En in Vlissingse archieven is tot op heden geen spoor van Jan Kompagnie aangetroffen. Alleen in een door een onbekende bijgehouden journaal wordt over hem gesproken en dit lijkt later aangedikt weer terecht gekomen in de biografie die Gerard Brandt schreef na de dood van de admiraal in opdracht van zoon Engel de Ruyter'.

Het verhaal van Jan Kompagnie is op deze wijze niet weerlegd. De Vlissingse archieven kent Van Stipriaan niet: doop-, trouw- en begraafregisters uit de tijd van De Ruyter zijn verloren gegaan, dus het is volkomen logisch dat Jan Kompagnie er niet in is terug te vinden. Van Stipriaan moet het bestaan van het authentieke anonieme scheepsjournaal toegeven, waarin hij uitvoerig wordt vermeld. Ik ken dat scheepsjournaal, het is bijgehouden door een opvarende van De Ruyters schip. In zo'n scheepsjournaal is veel meer ruimte voor beschrijving van triviale gebeurtenissen dan in de scheepsjournalen van Michiel en Engel de Ruyter. Michiel de Ruyter wist dat hij zijn journaal na afloop van de reis bij de Staten moest inleveren en kon dus niet op persoonlijke aangelegenheden ingaan. Zoon Engel hield voor eigen gebruik een zeer beknopt reisverslag bij.

Gezien De Ruyters optreden in Afrika en zijn vriendschap met Jan Kompagnie denk ik dat er eerder kan worden gezegd dat De Ruyter voor zijn tijd opmerkelijk onbevooroordeeld tegenover de zwarte medemens stond.

Engel de Ruyter was mee op deze expeditie naar Afrika. Hoe weet Van Stipriaan ineens zo zeker dat Gerard Brandt de nadere details over het verhaal niet mondeling van Engel de Ruyter heeft gehoord, tijdens het schrijven van de biografie? Uit alles blijkt dat Engel de Ruyter Brandt enorm heeft geholpen tijdens dit werk, onder meer door alle scheepsjournalen chronologisch te verzamelen en lijstjes met anekdotes en bijzondere verhalen te maken. Waarom zou Brandt het hele verhaal trouwens hebben verzonnen? In zijn tijd gold het bepaald niet als een verdienste er een vriendschap met een zwarte man op na te hebben gehouden. Veelal werden zwarten immers als hulp in de huishouding gebruikt. Maar dat gebeurde niet bij de familie De Ruyter thuis.

Wie de beschuldigingen van Van Stipriaan aan het adres van de Ruyter analyseert kan maar tot één conclusie komen. Volgens de maatstaven die hij ten aanzien van De Ruyter hanteert is bijna elke zeventiende-eeuwer in meerdere of mindere mate schuldig aan de slavenhandel. Gezien De Ruyters optreden in Afrika en zijn vriendschap met Jan Kompanie denk ik dat er eerder kan worden gezegd dat De Ruyter voor zijn tijd opmerkelijk onbevooroordeeld tegenover de zwarte medemens stond.

Actiegroep schetst verkeerd beeld Michiel de Ruyter

De Ruyter was een man van zijn tijd, maar bezat wel degelijk veel mededogen. Volgens de actiegroep schrijf ik daar onzin over in mijn biografie van *De Ruyter, Rechterhand van Nederland*. Ik citeer uit de website van een sympathisant (<http://socialisme.nu/blog/nieuws/44081/michiel-de-ruyter-een-typisch-nederlandse-schurk/>): ‘Pogingen om deze mythe in stand te houden leveren in de geschiedschrijving juweeltjes van dubbelheid op, zoals de volgende letterlijke passage uit de net herdrukte biografie van Ronald Prud’homme van Reine: ‘De Ruyter schijnt zijn bemanning te hebben toegesproken zoals een vader zijn kinderen. Hij trad streng doch rechtvaardig op. In een brief aan Johan de Witt uit 1665 beschreef hij zonder enig mededogen hoe vijf matrozen die als deserteurs tot de doodstraf werden veroordeeld op Texel waren opgehangen, “naerdan den oppersten belhaemer eerst sijn 2 voorste vyngers sijn affgecapt”.’ Einde citaat, zoals de sympathisant dat aanbiedt. In werkelijkheid gaat deze passage verder: ‘Een andere keer, toen enkele matrozen veroordeeld wegens moord de strop kregen, brak bij het ophangen van een van hen het touw, waardoor deze nog levend op de grond terecht kwam. De Ruyter schonk hem toen vergiffenis, hoewel dat ongebruikelijk was. Hij meende echter dat het als een teken van God gezien kon worden dat de man het had overleefd. Het was namelijk onzeker wie van de veroordeelden precies de moord had gepleegd’. Goed lezen en volledig citeren blijft belangrijk!

Vorige week stelde dr. Ronald Prud’homme van Reine op Historiën dat Michiel de Ruyter door sommigen onterecht wordt gelinkt aan slavernij en slavenhandel. Professor dr. Alex van Stipriaan ziet die link wel. Hierbij zijn repliek.

In de aanloop naar de première van de film over Michiel de Ruyter ontstond er discussie over de vraag of deze nationale figuur in zijn leven ook betrokken was

geweest bij het Nederlandse slavernijsysteem in het Atlantisch gebied. Eerst iets over dit systeem. Eén onderdeel bestond uit handel in mensen, ingekocht op de kusten van West- en Centraal Afrika en van daar getransporteerd naar de Amerika's. Om deze handel met de Afrikaanse handelaars in de kustgebieden zo goed mogelijk te kunnen drijven werden er handelsforten langs de hele West-Afrikaanse kust gebouwd en/of veroverd op een van de concurrenten. Zo waren er midden 17e eeuw naar schatting 20 Nederlandse forten gebouwd in het gebied tussen het huidige Senegal en Nigeria en was het WIC hoofdkwartier en centrum van diens slavenhandel gevestigd in het op de Portugezen veroverde fort Elmina in het huidige Ghana.

Het andere deel van het slavernijsysteem bestond uit de productie met deze Afrikanen van suiker, tabak, cacao en later ook koffie en katoen. Dit gebeurde in de Caraïbische plantagekoloniën, waarvan de gehele economie in dienst stond van deze grootschalige productie met slavenarbeid voor de Europese markt. Voor Nederland was Suriname hiervan lange tijd het belangrijkste –maar zeker niet het enige- voorbeeld. In dit geval werden vrijwel alle benodigdheden voor deze plantageproductie uit Nederland aangevoerd, waarbij de betreffende schepen in retour de plantageproducten meenamen. Ook waren er schepen die eerst met goederen naar Afrika voeren, deze ruilden voor slaafgemaakte Afrikanen, die vervolgens naar het Caraïbisch gebied transporteerden en vervolgens terugvoeren met suiker, cacao, koffie etc. naar Nederland, waar het tot eindproduct werd verwerkt en op de markt gebracht. Dit laatste wordt de Driehoekshandel genoemd. Er waren dus vele momenten waarop aan het slavernijsysteem werd verdiend, waarvan de belangrijkste waren: de productie van en handel in ruilgoederen om Afrikanen mee te in kopen, de verkoop van deze Afrikanen in de Amerika's, de productie van en handel in benodigdheden voor het draaiend houden van de plantage-economieën en het transport, de verwerking en verkoop van de plantageproducten in Nederland. Tot 1731 was het monopolie op de Nederlandse slavenhandel in het Atlantisch gebied in handen van de WIC. Ook in het gebied van de VOC, tussen Kaap de Goede Hoop (Zuid-Afrika) en Batavia (Indonesië) werd overigens op grote schaal in mensen gehandeld.

Volgens De Ruyters [biograaf Ronald Prud'homme van Reine gaat het te ver om al diegenen die goederen verhandelden in dit gebied "medeplichtig te verklaren aan de slavenhandel"](#). En dat is nu precies waar het om gaat, want dat waren ze wel degelijk. Althans, niet als het om alleen de slavenhandel ging, wél waar het het gehele slavernijsysteem betreft. De activiteiten in het Atlantisch gebied waren voor het grootste deel slavernij-gerelateerd. Dat mag je vervelend vinden, het maakt het niet minder waar. En als je bedenkt, vervolgt Prud'homme, dat ook in Azië slavernij volop voorkwam, "welke Nederlandse kooplieden uit die tijd zijn dan nog onschuldig?" De vraag stellen is 'm beantwoorden zou ik zeggen, ook al was de Aziatische slavernij minder bepalend voor het koloniaal systeem in het Indische Oceaan gebied dan in het Atlantisch gebied. Waarom is het zo moeilijk te accepteren dat Nederlands rijkdom en voormalige machtspositie voor een deel gebaseerd zijn op mensenhandel en slavenarbeid? Dat is nu eenmaal de andere kant van de medaille van de geschiedenis van Verlichting, tolerantie, wetenschap en ondernemerszin waar Nederland zich wel graag beroept.

Mijn bronnen

De vraag is dus of Michiel de Ruyter ook bij het boven beschreven slavernijsysteem betrokken was of niet. Volgens de meest prominente nazaat van Michiel, Frits de Ruyter de Wildt, was dat eigenlijk niet het geval, getuige de web site van zijn Stichting Michiel de Ruyter en zijn vele uitspraken in de media. Prud'homme van Reine, is daarin wat

genuanceerder en geeft toe dat de Ruyter er indirect misschien wel mee te maken had, maar bagatelliseert dit en komt liever tot de wat merkwaardige conclusie dat De Ruyter het geweld in Afrika binnen de perken hield. Zelf ben ik van mening dat de Ruyter wel degelijk onderdeel is geweest van het Transatlantisch slavernijsysteem, als ondernemend particulier en als loyaal marineman en dat hij zich zeker bewust had kunnen zijn van de onmenselijkheid waarop het slavernijsysteem was gebaseerd. Daarmee is niet gezegd dat hij in zijn leven niet ook een heel aantal andere dingen heeft gedaan, en evenmin dat hij geen briljant admiraal zou zijn geweest. Maar deel van zijn levensverhaal is nu eenmaal ook dat hij actief heeft bijgedragen aan de instandhouding van het slavernijsysteem.

Laat ik beginnen te vermelden dat de gegevens die ik hierna presenteer voor het grootste deel gebaseerd zijn op het werk van andere, en zeker niet de minste historici en slechts in geringe mate op mijn eigen onderzoek. Er ligt dus onderzoek van meerdere onderzoekers, en bepaald geen bevooroordeelde anti-de Ruyter-lobby, aan ten grondslag. In het artikel waar Prud'homme naar verwijst heb ik die ook keurig vernoemd, met paginanummers en al. Als Prud'homme dus vindt dat ik 'te ver ga', 'op zijn lachspieren werk' of 'geforceerd' iets tracht te bewijzen, dan doe ik dat in commissie en zou ik hem willen vragen de betreffende bronnen, zoals die van Goslinga, Den Heijer, Postma en Tang te raadplegen.¹

In de tijd van de Ruyter had Nederland een deel van Brazilië op Portugal veroverd en vervoerde het in twee decennia zo'n 32.000 slaafgemaakte Afrikanen daarnaar toe (Postma 1990:21). Ook transporteerde Nederland voor Spanje slaafgemaakte Afrikanen, via het zogenaamde *asiento*-systeem, als een soort onderaannemers. Daarnaast hadden zich Nederlandse plantage-eigenaars overal in het Caraïbisch gebied gevestigd die voortdurend om slavenarbeid verlegen waren, en was Curaçao voor Nederland een belangrijk slavenhandelsknooppunt aan het worden, wat later gevolgd door St. Eustatius. Tussen 1658 en 1674 transporteerden Nederlandse schepen bijna 45.000 Afrikanen naar of via deze bestemmingen (Postma 1990:35; Goslinga 1985:78-189). Pas na de Tweede Nederlands-Engelse oorlog, met de Vrede van Breda, en de striktere handelsmonopolies van Engelsen en Fransen, werd de verdeling van het Caraïbisch gebied tussen de Europese mogendheden wat definitiever en werden Nederlandse kolonisten nog voornamelijk in Nederlandse koloniën aangetroffen.

Een interessant voorbeeld was het eiland Tobago (nu onderdeel van Trinidad & Tobago). Af en aan was het eiland Tobago tussen 1628 en 1678 in handen van Zeeuwen. De bekende reders en kooplieden Cornelis en Adriaan Lampsins, die over de grootste vloot in Zeeland beschikten, speelden een belangrijke rol in de Zeeuws-Caraïbische handel en kregen in 1654 zelfs een octrooi van de Staten generaal om Tobago te koloniseren, wat hen in 1760 uiteindelijk lukte. Ze herdoopten het eiland in 'Nieuw Walcheren', met als hoofdplaats Lampsinsburg (nu: Scarborough). Op dat moment telde het eiland zo'n 1.250 vrije Europeanen en ca. 7.000 slaafgemaakte Afrikanen. Een typisch Caraïbische slavenkolonie dus.²

De Ruyter in het Atlantisch gebied

In het Lampsins-verhaal komt de Ruyter voor het eerst in beeld, want vanaf 1637 was hij in dienst van deze reders als kapitein van een oorlogsbodem gericht tegen kaperschepen in de Noordzee. Vanaf 1640 werd hij bij die zelfde Lampsins kapitein-koopman op het schip de Vlissinge, waarmee hij een aantal tochten naar het Caraïbisch gebied maakte. Vanaf dat moment maakte de Ruyter dus deel uit van het slavernijsysteem, want alle handel naar en van dit gebied stond in dienst van dit systeem (zie boven). En het zal niet onvoordelig zijn

geweest, want toen de Ruyter in 1744 voor zichzelf begon als eigenaar-koopman van zijn schip de Salamander ging hij opnieuw varen naar het Caraïbisch gebied. Hoeveel tochten hij precies heeft gemaakt is mij niet precies duidelijk, maar alle auteurs spreken van verschillende tochten in de acht jaar dat hij voor zichzelf voer met de Salamander (zie ook de site van Stichting Michiel de Ruyter).

Daarna werd de Ruyter weer marineman in dienst van de Republiek. Volgens Goslinga (1985: 46) verdreef de Ruyter de Engelsen in 1655 uit het fort Tacorary (nu Ghana), dat voortdurend door weer een andere mogendheid werd veroverd. Het was een van de forten die een rol speelden in de slavenhandel.³ Veel belangrijker was echter de aanloop naar de Tweede Nederlands-Engelse oorlog, toen de Britten alle Nederlandse forten op de kust van West-Afrika op een na, het WIC hoofdkwartier Elmina, veroverden. De WIC beschikte niet over de benodigde middelen voor een tegenaanval en daarom besloten de Staten generaal De Ruijter erop te sturen die met zijn vloot bij Gibraltar lag.

In 1664-1665 veroverde heroverde hij alle Nederlandse forten en veroverde ook het Engelse fort Cormantin (later omgedoopt tot Amsterdam). Alleen het nabij Elmina gelegen Cabo Corso weigerde hij aan te vallen, omdat het zo zwaar versterkt was dat hij de risico's te hoog achtte. Dit was zeer tegen de zin van WIC directeur-generaal te Elmina, Johan van Valckenburg, die vermoedde dat daardoor de Nederlandse handel in het gebied ondermijnd zou worden. Toen de vrede werd getekend in 1667 werd besloten alles te laten zoals het op dat moment was. Dat betekende dat het tot Cape Coast castle omgedoopte Cabo Corso Engels bleef en inderdaad een van de hoofdplaatsen werd in de Britse slavenhandel. Ook aan de andere kant van de oceaan werd alles gelaten zoals het op dat moment was, waardoor het door de Engelsen veroverde Nieuw Amsterdam Engels bleef en New York werd en het door de Zeeuwen veroverde Suriname in Nederlandse handen kwam. (Goslinga 1985: 45-48; Den Heyer 1997: 23)

Een van de eerste historici van de WIC, W.R. Menkman (1942:78-79) schreef al meer dan zeventig jaar geleden: “Bij den vrede van Breda kwamen wij er, dank zij De Ruyter, in Afrika goed af; wij behielden Suriname – en Engeland het met even weinig moeite veroverde Nieuw Nederland”. En “Onze West-Indische Compagnie voerde geen oorlog meer; wanneer er Nederlandsche zeerijdkrachten in de Caraïbische wateren verschenen, dan waren het eskaders van de Staten der zeeprovincies, onder Hollandsche en Zeeuwsche bevelhebbers (De Ruyter, Crijnsen, Evertsen, Binckes).” Toen al werd dus door historici onderkend dat De Ruyter van groot belang was voor de Nederlandse macht in het Atlantisch gebied, die, hoe je het ook wendt of keert, hoofdzakelijk draaide om het belang van het transatlantisch slavernijsysteem.

De Staten Generaal vonden in ieder geval indertijd de Afrikaanse forten belangrijk genoeg om ze te heroveren en hun beste marineman daar op af te sturen. Niettemin komt Prud'homme hier met een wat merkwaardige redenering: “De forten op de West-Afrikaanse kust faciliteerden de slavenhandel van de WIC en de Engelsen. Maar kunnen we daarom zeggen dat De Ruyter invloed heeft gehad op de slavenhandel in dat gebied? Wanneer hij de forten niet had heroverd hadden de Engelsen hun slavenhandel in die regio, die veel omvangrijker was dan die van de Republiek, gewoon voortgezet.” Maar De Ruyter werd er dus wél op afgestuurd en heeft de forten wél heroverd en dientengevolge dus wél de belangen in slavenhandel en slavernij voor Nederland veilig gesteld. Belangen die, voor alle duidelijkheid, helemaal niet kleiner waren dan die van de Engelsen. In het tijdvak 1625-1675 hadden beide mogendheden ieder een aandeel van iets minder dan een vijfde in de totale transatlantische slavenhandel (Portugal/Brazilië was veruit de grootste).⁴ En de Republiek vond de ruil van Suriname voor New York toen bepaald niet onvoordelig.

Uiteindelijk, in 1676, zo stelde ik in mijn stuk, heeft De Ruyter zijn leven verloren in een van de Mediterrane zeeslagen tegen de Fransen, waar hij bondgenoot Spanje steunde. Dat hierbij opnieuw een relatie met de belangen in de slavenhandel zou zijn, is volgens Prud'homme een konijn die ik uit mijn hoge hoed tover. Laat het volgende citaat van opnieuw de goed gedocumenteerde Atlantisch historicus Goslinga volstaan: "The [WIC] Cooymans brothers committed themselves to the annual delivery of 4,000 blacks for five consecutive years [to the Spanish colonies via Curaçao]. Both of them clever businessmen, they had achieved this success by greasing the palm of the government of the Spanish Netherlands with a Ps. 250,000 'contribution. [...] The new board of the WIC, the *Heren X*, were performing rather well. Their success in the negotiations with the Spaniards was substantial, though they had to overcome a real reluctance on the part of the Spanish to enter into negotiations with heretical foreigners. [...] The support given by Their High Mightinesses to the Spanish by sending a Duytch fleet under Admiral de Ruytewr tot heir assistance in the war against France was no slight factor in mollifying the Spanish attitude. Thus the New WIC carried off a diplomatic victory: the blacks would be delivered in Curaçao. In 1678 there were already 1,800 for immediate delivery" (Goslinga 1985:158-159).

Slavernij en christendom

Voor die tijd was De Ruyter overigens ook nog in het Caraïbisch gebied geweest. In 1665 om de Engelsen daar zoveel mogelijk afbreuk te doen en in 1674 om, zoals ook Prud'homme zegt, daar ditmaal de Franse macht te bestrijden. De Ruyter had daarbij de opdracht om Martinique aan te vallen. Daar moest dus iets van belang zijn dat Frankrijk afbreuk zou doen en wellicht tegelijk een voordeel voor de Republiek kon zijn. Drie maal raden wat dat was: zo'n 180 slavenplantages volop suiker en tabak producerend, meer dan Suriname op dat moment, laat staan Curaçao. De aanval mislukte overigens.

In 1665 is hij ook nog op St. Eustatius geweest, dat toen nog niet, zoals ik eerder stelde de spil vormde in de Nederlandse intra-Caraïbische slavenhandel, maar waar wel al de basis daarvoor werd gelegd. Waar het mij echter vooral om gaat is dat hij op al die Caraïbische reizen, tussen 1640 en 1674 met eigen ogen heeft kunnen aanschouwen hoe vele tienduizenden Afrikanen in Nederlands, Frans en Engels gebied in mensonwaardige omstandigheden voor de Europeanen moesten werken. Dat gold natuurlijk voor meer Nederlanders, maar in zijn geval had dat meer impact kunnen hebben, want De Ruyter was ook degene die enige duizenden slaaf gemaakte Nederlanders en andere Europeanen vrijkocht of bevrijdde uit de handen van Noord-Afrikaanse kapers. Ook het lot van die mensen, die als galeislaven of in harems moesten werken was mensonwaardig en hij zette zich vol energie voor hun bevrijding in. Voor de Afrikaanse slaafgemaakten niet. Het enige verschil tussen de twee soorten slaafgemaakten was hun huidskleur. Of is dit teveel een eenentwintigste-eeuwse redenering? Dat is maar de vraag. Voor beiden kon hij namelijk, als gelovig man die hij was, inspiratie vinden in de kerk. De liefdeskassen, waarmee de witte slaafgemaakten werden vrijgekocht waren vaak het initiatief van kerkgemeenschappen, en ook de bevrijding van 26 Hongaarse predikanten moeten voor de Ruyter vanuit zijn kerkelijke achtergrond een sterke inspiratie hebben gehad en een bevredigend gevoel hebben gegeven.

Natuurlijk leefde De Ruyter in een tijd dat het in slavernij brengen van Afrikanen door velen met de bijbel in de hand werd verdedigd, maar even goed waren er in zijn tijd predikanten die verkondigden dat slavernij onchristelijk was of op z'n minst dat slaafgemaakten behandeld moesten worden zoals zij zelf ook behandeld wilden worden. Een bekend voorbeeld daarvan was een predikant in Vlissingen, de plaats waar De Ruyter het grootste deel van zijn leven

heeft gewoond, Georgius de Raad. Deze schreef in 1665 o.a. dat “de heele werelt weet” hoe slaven soms behandeld worden door “onze” mensen. Hij vertelde hoe ze gestolen uit Afrika geroofd, tegen hun zin in “onze” schepen werden gelokt, van de “schrickelijcke en notoire sonden” en de “ongehoorde en Heydensche wreetheyt die de Christenen omtrent de Heyden-slaven in de schepen hebben gepleeght”. En hij verhaalde hoe de slaafgemaakte Afrikanen “op onse plantagien werden onthaelt”. Weliswaar kon, volgens de Raad de Voorzienigheid mensen in slavernij brengen, maar christenen hadden dan wel de plicht hen tot de ware godsdienst, het gereformeerd geloof, te brengen. Hoe dan ook was slavenhandel volgens hem een zonde waarvoor men zich zal moeten verantwoorden, al stelde hij ook dat God uit iets slechts ook iets goeds kan laten voorkomen.⁵ Dergelijke zienswijzen moeten op de gelovige De Ruyter, die de slavernij in al zijn aspecten met eigen ogen vele jaren had aanschouwd toch op zijn minst indruk hebben gemaakt. Je zou verwachten dat hij dan toch op zijn minst zich over de behandeling van slaafgemaakte Afrikanen zou hebben uitgelaten en/of een vergelijking met de Europese slaafgemaakten zou hebben gemaakt. Niets daarvan.

Jan Kompagnie

Ook moet hij zich bewust geweest zijn van de vreemde contradictie van de normaliteit van Afrikaanse slavernij in de koloniën enerzijds en het verbod daarop in de Republiek zelf anderzijds. Als een slaafgemaakte Afrikaan in de Republiek kwam –meestal met zijn eigenaar- dan was hij na zes maanden automatisch een vrij man, of eventueel na verlenging na een jaar (zie van Stipriaan 2014). Sterker nog, De Ruyter moet dat, als we het verhaal mogen geloven, met eigen ogen hebben gezien in de figuur van Jan Kompagnie. Deze Afrikaanse man zou als jongetje naar Vlissingen zijn gebracht en daar een vriendje van de jonge Michiel zijn geweest. Na elkaar 46 jaar niet meer gezien te hebben kwamen ze elkaar weer tegen op het door De Ruyter heroverde fort-eiland Goeree (nu Goré, Senegal), waar de man onderkoning was geworden en waar zij samen vreugdevol jeugdherinneringen ophaalden, voor De Ruyter weer verder voer. Een prachtig verhaal.

Voor Prud’homme is dit verhaal reden te tonen hoe De Ruyter “opmerkelijk onbevooroordeeld tegenover de zwarte medemens stond” en hoe bijzonder het was om een vriendschap met een zwarte man te hebben. “Veelal werden zwarten immers als hulp in de huishouding gebruikt. Maar dat gebeurde niet bij de familie De Ruyter thuis.” Dus omdat de De Ruyters geen zwarte bediende hadden en/of Jan Kompagnie niet als bediende voor zich lieten werken was de kennis die kleine Michiel aan de kleine Jan had bijzonder? De familie De Ruyter was niet eens in de omstandigheid een zwarte bediende te kunnen hebben. De redenering is dus nogal merkwaardig. Hoe het zij, pas onlangs stuitte ik op het onderzoek dat scheepvaart-historicus Dirk Tang naar dit verhaal deed en daarin twijfels uitte over de authenticiteit ervan.⁶ Als we hem mogen geloven is het hele verhaal gebaseerd op één anoniem journaal tussen een heel aantal bekende journaals, waaronder die van De Ruyter en diens zoon zelf die er met geen woord over reppen. Citerend uit het artikel van Tang is alles gebaseerd op het volgende citaat:

“Onze luytenant Hondius hadde dien dagh een boodt water gehaeldt/en daer wiert voor den Capitein van der Saen een Neger aen boordt gebracht/ die door de Wandeling genoemt wierde Jan Compagny, die voor 5 of 46 Jaren geleden/ al kennis hadde gehad/aen den Heer Vice-admiraal de Ruyter, en wist alles perfect te verhalen/ wat in die tijdt ghepasseert was/ dat hy onmoogelijck scheen dat op sulcke Barbarische Menschen sulcken memorij was/ om alles weder soo perfect te verhalen/ deze Neger zijnde een oud bedaert Man/ die soo wij verstonden op dat Eylandt soo veel als Vice-Koninck was/ en hadden veel dienst aen de Hollandsche West-Indische Compagny ghedaen hadde”.

Hier is dus alleen sprake van een Afrikaan die na 46 jaar nog perfect de tijd kan herinneren dat hij als jongetje de jonge Michiel heeft gekend. Niet meer, niet minder. Het verhaal van De Ruyters eerste biograaf Gerhard Brandt, die dit pas een aantal jaren na De Ruyters dood opschreef, is een stuk uitgebreider en gedetailleerder. Het kan dat dit verhaal persoonlijk door De Ruyters zoon Engel aan Brandt is verteld, zoals Prud'homme suggereert, maar dat weet hij net zo min als Dirk Tang (laat staan ik zelf). In die beschrijving van Brandt spreekt Jan Compagnie van zijn “ouden makker en fpeelgezel, met wien hy gevaaren had” en van De Ruyter wordt gezegd: “De Ruyter onthaalde hem vriendelyk, en had groot vermaak in zyn gefprek, dat hem d'onnoozele geneugten van zyne kommerlooze jaaren in de gedachten bragt”. Mijzelf gaat het wat ver dit te interpreteren als een onbevooroordeelde vriendschap. Hoe oud waren ze toen en hoe ongelijk was de situatie 46 jaar later? Voor hetzelfde geld laat de machtige admiraal zich daar op paternalistische wijze entertainen door een vermakelijke Afrikaan die hem ooit als jongetje heeft meegemaakt. Maar dan nog, als het allemaal wél klopt en als hij inderdaad zo onbevooroordeeld was, was het dan niet reden te meer geweest om van De Ruyter een kritischer houding ten aanzien van het lot van slaafgemaakte Afrikanen te mogen verwachten?

1 C.C. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast* (Assen 1971); C.C. Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas, 1680-1791* (Assen/Maastricht 1985); H. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven; Scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika 1674-1740* (Zutphen 1997); J.M. Postma, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600-1815* (Cambridge 1990); J. Postma & V. Enthoven (eds.), *Riches from Atlantic commerce; Dutch trans-Atlantic trade and shipping, 1585-1817* (Leiden 2003); D.J. Tang e.a., *Slaven en schepen in het Atlantisch gebied* (Leiden 2013).

2 Menkman 1942: 84-86; Goslinga 1971:105; L. J. Joosse, *Geloof in de Nieuwe Wereld: ontmoetingen met Afrikanen en Indianen (1600-1700)* (Kampen 2008), 333-334.

3 Wellicht heeft Prud'homme gelijk dat dit eigenlijk 1665 moet zijn, Goslinga (1985: 46-47) heeft het echter over 1655 en refereert er terecht aan dat de verovering van de Nederlandse forten in 1664-65 door de Engelse admiraal Robert Holmes al diens tweede keer was dat hij dit soort activiteiten in West-Afrika ondernam. Goslinga baseert zich op de geschriften van toenmalig WIC-man Willem Bosman.

4 Zie de Transatlantic Slavetrade Database [<http://www.slavevoyages.org/tast/assessment/estimates.faces>]

5 J. Douma, *Slavernij in het Nederlandse koloniale tijdperk: Waarom een zwarte bladzijde?* *Transparant* 10:3 (1999), 4-12, aldaar 8; A.N. Paasman, *Reinhart: Nederlandse literatuur en slavernij ten tijde van de Verlichting* (Leiden 1984) 138; zie ook: Alex van Stipriaan, *De achterkant van Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap; Nederland en zijn slavernijverleden. Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* 4:3 (2014), 68-81.

6 Dirk J. Tang, *Jan Compagnie, het Afrikaanse vriendje van Michiel de Ruyter* [http://www.geschiedenis.nl/index.php?go=home.showBericht&bericht_id=3193]

Vorige week reageerde prof. Alex van Stipriaan op het artikel van dr. Ronald Prud'homme van Reine, over de schuldvraag van Michiel de Ruyter met betrekking tot slavenhandel. In dit nieuwe artikel van Ronald Prud'homme van Reine gaat hij in op de argumenten die Van Stipriaan aandraagt.

Betrokkenheid

Van Stipriaan komt met een lang weerwoord op mijn artikel 'Michiel de Ruyter en de slavenhandel'. Hij geeft eigenlijk vooral een historisch overzicht van de slavenhandel en nergens nieuwe argumenten voor De Ruyters rechtstreekse betrokkenheid. Ik constateer dat volgens Van Stipriaan alle kooplieden die handel voerden met de Oost en de West medeplichtig waren aan de slavenhandel en daarmee dus eigenlijk alle inwoners van de Republiek die op de een of andere manier van hen afhankelijk waren. Wie gebruikte nooit producten uit de Oost of de West? Zo'n indirecte band met de slavenhandel van elke zeventiende-eeuwer zal bijna niemand bestrijden, maar waar het in de discussie over De Ruyter om gaat is een betrokkenheid die zo belangrijk is dat je er afzonderlijk melding van moet maken. Anders zijn er nog veel meer thema's die we bezien door een eenentwintigste-eeuwse bril op afkeurende wijze ter sprake kunnen stellen: de behandeling van homoseksuelen aan boord, de rechtspraak, de voedselvoorziening en ga zo maar door.

West-Afrika

Van Stipriaan vindt het vreemd dat ik stel dat De Ruyter het geweld op de kust van West-Afrika binnen de perken hield. Ik zou zeggen: lees in een biografie van De Ruyter over de gewelddadige gebeurtenissen daar aan land door strijd tussen de autochtone bewoners onderling in 1664-1665 en hoe de vlootvoogd door zijn matigend optreden het voortdurende geweld bedwong. Dat Van Stipriaan mij nadrukkelijk verwijst naar het werk van historici als Goslinga, Den Heijer, Postma en Tang vind ik niet erg van toepassing. Dat zijn zeker geen historici die De Ruyter vanwege zijn betrokkenheid bij de slavenhandel veroordelen. Dat doet Van Stipriaan wel en hij zal dus zelf met overtuigende argumenten daarvoor moeten komen en zich niet achter het werk van anderen over de slavenhandel moeten verschuilen. Zijn argumenten zijn doorgaans ver gezocht en daarom schreef ik eerder dat hij op bepaalde punten 'te ver gaat', 'op de lachspieren werkt' en 'geforceerd' is.

Tacorary

Hoe betrouwbaar is het werk van Goslinga overigens, dat door veel collega's van Van Stipriaan als een omgevallen boekenkast wordt beschouwd? Van Stipriaan houdt hardnekkig vast aan Goslinga's opgave dat De Ruyter in 1655 fort Tacorary heeft veroverd. Het valt me erg tegen dat hij daar voor de tweede keer mee aan durft te komen, terwijl in honderden boeken en talloze websites zo gemakkelijk is te vinden dat De Ruyter alleen in 1664-1665 voor de Afrikaanse westkust heeft gevaren en dat hij begin 1665 Tacorary veroverde. Dan kijk je dat als historicus toch even na en ga je niet in een noot weggestopt schrijven dat Prud'homme misschien gelijk heeft, maar Goslinga het echt schrijft. Ik vermeld nu maar even ten overvloede dat De Ruyter in 1655 alleen op een expeditie naar de Middellandse Zee uitvoer.

Geen invloed op de slavenhandel

Wat De Ruyter ook had gedaan op de kust van West-Afrika, of hij de forten nu wel of niet had heroverd, de slavenhandel was doorgedaan. Dan heeft De Ruyter daar als zeeofficier in dienst van de oorlogsvloot toch niet rechtstreeks mee te maken? Wanneer Van Stipriaan dat wel vindt kijk ik uit naar artikelen van zijn hand over Johan de Witt en de slavenhandel. Dat was immers de man die het mogelijk maakte dat De Ruyter deze onderneming kon uitvoeren.

1676

Van Stipriaan trekt over het jaar 1676 hetzelfde ‘konijn uit de hoge hoed’. Omdat De Ruyter de Spanjaarden heeft bijgestaan in de Middellandse Zee willen die een overeenkomst met de WIC over de slavenhandel tekenen. Dat is echt wat de Engelsen noemen: jump to conclusions. De Ruyter had als opdracht in de Middellandse Zee bondgenoot Spanje tegen de Fransen te steunen, met wie de Republiek nog tot 1678 in oorlog zou zijn. Hoe kon hij weten dat de Spanjaarden zo tevreden waren over zijn hulp dat ze die overeenkomst met de WIC zouden tekenen? Hoe kun je als historicus iemand nu voor zoiets dat elders buiten zijn verantwoordelijkheid plaatsvindt verantwoordelijk stellen?

Sint Eustatius

Sint- Eustatius, zo heeft Van Stipriaan inmiddels uitgevonden, was tijdens het bezoek van De Ruyter in 1665 nog niet de spil van de intra-Caraïbische slavenhandel, maar de basis was gelegd! Eeuwen later moet de historicus de stand van zaken op het terrein van de slavenhandel op Sint-Eustatius nog goed uitzoeken voordat hij er iets over kan zeggen. Zou dat voor De Ruyter op het moment zelf niet nog veel moeilijker zijn geweest? Kon hij weten dat de basis voor de slavenhandel net was gelegd? Dat waren uiteraard zaken die hem op dat moment, tijdens een lange en lastige expeditie, helemaal niet bezighielden. Het ging hem erom dat Sint-Eustatius in Nederlandse handen bleef.

Vrijgekochte slaven

De slaven in Noord-Afrika kocht De Ruyter in opdracht vrij en hij deed zijn best er zoveel extra los te krijgen als mogelijk was. Voor de zwarten in Afrika had hij op persoonlijke titel moeten opkomen en dat zou tot zijn onmiddellijke ontslag hebben geleid. Wie het verhaal van de tocht langs de Afrikaanse westkust tussen oktober 1664 en januari 1665 kent, weet dat De Ruyter maar kort aan land is geweest en meestentijds aan boord van zijn schip was. Verder is het goed te beklemtonen dat De Ruyter zich in tegenstelling tot sommige collega’s nooit negatief over de zwarte inwoners uitliet. Maar in een scheepsjournaal van een opperbevelhebber is weinig ruimte voor uitweidingen op dit punt en particuliere correspondentie van hem uit deze tijd bezitten we niet. Dat er stukken zijn van predikanten waarin die zich negatief over de slavernij uitlaten, toont niet aan dat De Ruyter hier niet over heeft nagedacht. Predikanten als Georgius de Raad hebben diverse boeken gepubliceerd, De Ruyter en al zijn collega-zeeofficieren niet één, dat deed je nu eenmaal niet in die functie. Uit de biografie van De Raad begrijp ik overigens dat deze zich vooral tegen de slavernij keerde omdat het hem als gereformeerde dwarszat dat er slavenhandel plaatsvond met ‘paapse’ landen als Frankrijk en Spanje, waardoor slaven zich tot het rooms-katholicisme bekeerden. Andermaal een bewijs hoe belangrijk het is dit soort zaken in hun context te zien en te bespreken.

Hoe stelt Van Stipriaan zich eigenlijk voor dat De Ruyter zich hard had kunnen maken voor de vrijlating van zwarte slaven in Afrika of in het Caraïbisch gebied? Zij konden zonder toestemming van de regering niet met een koopvaarder of een ander Nederlands schip naar huis worden gezonden, zoals in het geval van de vrijgekochte slaven uit Noord-Afrika mogelijk was. Er was geen geld voor extra mensen aan boord van de schepen van de vloot en er was nog een reis van onbepaalde lengte voor de boeg. Had hij deze slaven aan boord genomen dan zouden ze hoogstwaarschijnlijk een ellendige dood zijn gestorven.

Jan Kompagnie

Ten slotte het verhaal van Jan Kompagnie. Ik heb Brandts bronnen bestudeerd, het is zeker dat Engel de Ruyter en andere tijdgenoten hem hebben geholpen bij het schrijven van de biografie van De Ruyter. Brandt vermeldt in de inleiding van zijn boek zelfs de betrokkenheid van Engel, die tijdens de expeditie naar Afrika en Amerika aan boord van zijn vaders schip meevoer. Het anonieme scheepsjournaal bijgehouden door een andere opvarende van De Ruyters schip is volledig betrouwbaar. Ik hoor van Van Stipriaan niets over waarom Brandt het hele verhaal verzonnen zou hebben. De familie De Ruyter (daarmee bedoel ik uiteraard Michiel zelf, zijn vrouw en kinderen) was omstreeks 1670 zeer rijk en had zich dus gemakkelijk een zwarte hulp in de huishouding kunnen veroorloven. Maar De Ruyter leefde eenvoudig, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Cornelis Tromp. Dat zijn zaken waarover je in een biografie van De Ruyter kunt lezen, dus had zo'n boek niet misstaan op de literatuurlijst van Van Stipriaan.

Y. Nuboer, maart 2026

Noot van de voorzitter Frits de Ruyter de Wildt: Als aangeraden in het bijschrift van dit artikel raad ik u aan onderstaande link te volgen en de questionnaire in te vullen.

[Slavery Footprint Survey](#)